

บทที่ 3

องค์ประกอบของคณะละครแก้บน

จากการศึกษาละครแก้บนทั้ง 3 แห่งคือ ที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหม โรงแรมเอราวัณและที่ศาลพระกาฬ จังหวัดลพบุรี ละครแก้บนทั้งสามแห่ง จะมีองค์ประกอบที่สำคัญอันเป็นหลักใหญ่ทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันได้แก่ สถานที่แสดง ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรีและอัตราค่าจ้าง ฉะนั้นจะขอกล่าวถึง ความคล้ายคลึงและแตกต่างขององค์ประกอบของละครแก้บนทั้งสามแห่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 สถานที่แสดง

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

คณะละครแก้บนที่วัดโสธรฯ แต่ละคณะจะใช้สถานที่แสดงคนละแห่ง มีเพียงคณะเดียวเท่านั้นที่ได้แสดงภายในวิหาร ต่อหน้าหลวงพ่อโสธร ขนาดสถานที่ประมาณ 6 x 10 เมตร ทางวัดโสธรฯ จะจัดให้มีการประมูลสถานที่แสดง และคณะที่ประมูลได้ ตามกฎระเบียบของวัดที่ตั้งขึ้นคือ คณะประจวบเจริญศิลป์

สถานที่แสดงไม่ได้สร้างเพิ่มเติมจากวิหารเพียงแต่แบ่งพื้นที่ไว้สำหรับผู้แสดงโดยเฉพาะทางด้านขวามือของผู้แสดง จะเป็นที่นั่งของนักดนตรี ส่วนด้านหลังของผู้แสดง เป็นที่วางเครื่องประดับศีรษะต่างๆ รวมทั้งเป็นที่พักของผู้แสดงด้วย ส่วนอีก 3 คณะที่เหลือ จะไม่มีสิทธิ์เข้ามาแสดงภายในโบสถ์ ต้องแสดงอยู่ภายนอกเท่านั้น โดยใช้บริเวณรอบวิหาร แสดงบนพื้นดิน

ศาลพระพรหมเอราวัณ

แต่เดิมการแสดงรำแก้บน จะใช้สถานที่บริเวณรอบศาลพระพรหม โดยผู้รำจะต้องรำให้ครบรอบทั้ง 4 หน้า โดยหน้าที่ 1 จะเริ่มจากประตูทางเข้า หน้า 2,3 และ 4 นับเรียงกันไป ตามเข็มนาฬิกา

ปัจจุบัน ได้มีการสร้างศาลาสำหรับผู้แสดงและนักดนตรีโดยเฉพาะ เนื่องจากมีผู้มาใช้บริการได้ร้องเรียนมาว่า ในขณะที่ไหว้พระพรหม นักแสดงแก็บนก็เดินรำไปรอบ ๆ ทำให้เนื้อที่คับแคบ ผู้มากราบไหว้ขาดสมาธิ ทางมูลนิธิทุนท่านท้าวมหาพรหม จึงจัดที่เฉพาะสำหรับผู้แสดง โดยสร้างเป็นศาลาทรงไทย ตามแนวนอนฝั่งด้านโรงแรมเอราวัณ ขนาดประมาณ 3 X 5 เมตร พื้นศาลาเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ด้านหลังของศาลาจะมีชั้นเป็นที่วางเครื่องประดับศิระษะ ถัดมาเป็นที่นั่งบรรเลงของนักดนตรี และจะมีมุมนั่งข้างศาลา เพื่อแต่งตัว

ศาลพระภาพ

สถานที่แสดง ที่ใช้แสดงแก็บนตั้งแต่เริ่มมี คณะผู้แสดงจะรำแก็บนภายในตัวศาลพระภาพ โดยใช้พื้นที่ที่อยู่บริเวณหน้าศาลเป็นที่แสดง แต่ต่อมา พ.ศ. 2537 ทางเจ้าหน้าที่ดูแลศาลเห็นว่า สถานที่ใช้รำคับแคบ และขวางทางสำหรับผู้ที่มาสักการะบูชาเจ้าพ่อ จึงให้คณะละครย้ายลงมาบริเวณศาลาที่อยู่ข้างศาลฝั่งทางรถไฟ ผู้ที่มาว่าจ้างหรือมาใช้บริการจะต้องมาติดต่อกับเจ้าของคณะ โดยตรงที่ศาลาแสดง ผู้แสดงก็จะอยู่ข้างล่างโดยหันหน้าไปทางศาลพระภาพ

สำหรับสถานที่แสดงละครแก็บนที่ศาลพระภาพนั้น เป็นศาลาทรงกลมเรือนไม้ เดิมยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร ปัจจุบันได้รื้อออก ไม่มียกพื้น พื้นเวทีจะติดกับพื้นซีเมนต์ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกของผู้แสดงและนักดนตรีในการขึ้นลงเวที

จากข้อมูลดังกล่าวพอจะสรุปถึงสถานที่แสดงละครแก็บน ทั้ง 3 แห่งได้ดังนี้คือ

3.1.1 สถานที่แสดงสำหรับละครของทั้ง 3 แห่ง มีขนาดไม่ใหญ่มาก เพียงพอสำหรับผู้แสดงในแต่ละรอบไม่เกิน 10 คน

3.1.2 ลักษณะของสถานที่ ไม่มีอีกรูปแบบเหมือนกับสร้างเวทีสำหรับเล่นละคร ไม่มีม่านสำหรับเปิดและปิดไม่มีเตียงสำหรับผู้แสดงนั่ง เพราะปัจจุบันละครแก็บนทั้ง 3 แห่ง จะไม่เล่นละครเป็นเรื่องราว จะรำชุดเบ็ดเตล็ด เป็นส่วนใหญ่ จึงไม่ต้องการใช้ที่นั่งสำหรับตัวละคร

3.1.3 สถานที่แสดงของทั้ง 3 แห่ง มีการเปลี่ยนสถานที่แสดง เพื่อให้เหมาะสมกว่าเดิมจากการเข้ามาดำเนินการขององค์กรต่างๆ เช่น ที่ศาลพระพรหมเอราวัณ แต่เดิมจะรำรอบศาล ทำให้รบกวนผู้ที่มาสักการะ มูลนิธิฯ จะสร้างศาลาสำหรับแสดงให้ใหม่ ที่ศาลพระภาพลพบุรีพบปัญหาในลักษณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลศาลจึงให้คณะละครย้ายลงมาแสดงบริเวณด้านล่างของศาล ทำให้สะดวกทั้งผู้แสดง และผู้มาใช้บริการ ตลอดจนผู้ที่มาสักการะบูชา

3.1.4 ส่วนประกอบของสถานที่แสดงที่วัดโสธร ฯ และที่พระพรหมเอราวัณ ไม่มีฉากกันด้านหลังที่แสดง จะมีก็เพียงป้ายเขียนบอกชื่อคณะละครไว้ให้ทราบเท่านั้น ส่วนที่ศาลพระกาฬลพบุรีมีฉากละครกันด้านหลังเวที และมีชื่อคณะเขียนบอกอยู่ในฉาก

3.1.5 สถานที่แสดงหรือโรงละครของทั้ง 3 แห่ง จะแบ่งเป็นสัดส่วน โดยมีชั้นวางเครื่องประดับศิระอยู่ด้านหลัง ที่นั่งบรรเลงสำหรับนักดนตรีก็แบ่งพื้นที่จากเวทีละคร สำหรับที่พักและห้องแต่งตัวของผู้แสดงที่วัดโสธร ฯ ไม่มีห้องแต่งตัวเพราะผู้แสดงทุกคนต้องแต่งตัวมาให้พร้อมจากบ้าน ส่วนที่พักนักแสดงส่วนใหญ่จะนำเก้าอี้มาตั้งเรียงข้างเวทีแสดงเพื่อเป็นที่พัก ที่ศาลพระพรหมส่วนใหญ่จะไปรวมกันแต่งตัวที่บ้านเจ้าของคณะละคร บางส่วนจะใช้สถานที่ด้านหลังเวทีแสดงสำหรับแต่งตัว ส่วนที่ศาลพระกาฬ จะต้องมาแต่งตัวที่เวทีแสดงโดยอาศัยบริเวณหลังฉากใหญ่ที่ขึงไว้สำหรับแต่งตัวและเป็นที่พักของนักแสดงในเวลาเดียวกัน

สรุปได้ว่า สถานที่แสดงร่ำแก่บนทั้ง 3 แห่ง ไม่ค่อยพิถีพิถันหรือเน้นความสวยงามมาก ไม่มีการจัดหรือตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม แต่จะคำนึงถึงความเหมาะสมในเรื่องของตำแหน่งที่ตั้งเพื่อให้คณะละครมาแสดงมากกว่า

3.2 เวลาที่ใช้แสดง

วัดโสธรฯ คณะละครแก่บน จะเริ่มแสดงตั้งแต่ 07.00-16.30 น. ทุกวันไม่เว้นวันเสาร์-อาทิตย์ โดยผู้แสดงทุกคนจะแต่งกายชุดละครพร้อมที่จะแสดงตลอดทั้งวัน หากวันใดมีผู้ใช้บริการน้อยก็จะแสดงเพียงครั้งวันเท่านั้น

ศาลพระพรหมเอราวัณ ทางมูลนิธิฯ ได้กำหนดเวลาในการแสดงไว้สำหรับคณะละครแก่บน โดยกำหนดไว้เป็น 2 รอบ คือ

รอบเช้า-รอบเย็น เริ่มตั้งแต่เวลา 08.30 น.-16.30 น. (รอบที่ 1)

รอบเย็น-รอบค่ำ เริ่มตั้งแต่เวลา 16.30 น.-22.30 น. (รอบที่ 2)

ในหนึ่งวันจะมีคณะละครแสดง 2 คณะ ผัดเปลี่ยนกันแสดงคณะหนึ่งรอบ โดยทางมูลนิธิฯ จะกำหนดวันที่แสดงของทุกๆ เดือนให้แต่ละคณะไว้ตามตารางดังนี้

1. ตารางวันและเวลาแสดงของคณะจํารัสศิลป์

รอบ (ช่วงเวลา)	วันที่แสดงของทุกๆ เดือน
เช้า - กลางวัน 8.30 - 16.30 น.	วันที่ 10, 12, 14, 24, 26, 28 และ 30
เย็น - กลางคืน 16.30 - 22.30 น.	วันที่ 2, 4, 6, 8, 16, 18, 20 และ 22

2. ตารางวันและเวลาแสดงของคณะละม่อม ทิพย์โสภ

รอบ (ช่วงเวลา)	วันที่จะแสดงของทุกๆ เดือน
เช้า - กลางวัน 8.30 - 16.30 น.	วันที่ 1, 3, 5, 7, 17, 19, 21 และ 23
เย็น - กลางคืน 16.30 - 22.30 น.	วันที่ 9, 11, 13, 15, 25, 27, 29 และ 31

3. ตารางวันและเวลาแสดงของคณะดำรงนาฏศิลป์

รอบ (ช่วงเวลา)	วันที่จะแสดงของทุกๆ เดือน
เช้า - กลางวัน 8.30 - 16.30 น.	วันที่ 9, 11, 13, 15, 25, 27, 29 และ 31
เย็น - กลางคืน 16.30 - 22.30 น.	วันที่ 1, 3, 5, 7, 17, 19, 21 และ 23

4. ตารางวันและเวลาแสดงของคณะงกกล

รอบ (ช่วงเวลา)	วันที่จะแสดงของทุกๆ เดือน
เช้า - กลางวัน 8.30 - 16.30 น.	วันที่ 2, 4, 6, 8, 16, 18, 20 และ 22
เย็น - กลางคืน 16.30 - 22.30 น.	วันที่ 10, 12, 14, 24, 26, 28 และ 30

จากตารางเวลาทำงานของแต่ละคณะ สรุปได้ว่า คณะดำรงนาฏศิลป์กับคณะละม่อม ทิพย์โสธ จะทำงานในวันเลขที่ ส่วนคณะจงกลกับคณะจรัสศิลป์ จะทำงานในวันเลขคู่

ส่วนการแสดงรำแก้บนที่ศาลพระกาฬ จะเริ่มแสดงตั้งแต่เวลา 08.00 น. ถึงเวลา 15.00 น. ถ้ามีผู้มาใช้บริการน้อย จะเลิกก่อนเวลา

จากการเก็บข้อมูล พบว่า เวลาในการทำงานของคณะละครทั้ง 3 แห่ง จะไม่เกิน 8 ชั่วโมง ต่อวัน ไม่แตกต่างจากอาชีพอื่น ที่วัดโสธรฯ และศาลพระกาฬ จะคล้ายคลึงกัน คือ ทุกคณะ ต้องมาแสดงทุกวัน ไม่มีการแบ่งรอบ เพราะทุกคณะใช้สถานที่แสดงคนละส่วน จึงแสดงพร้อมกันได้ แต่ที่ศาลพระพรหมมีลักษณะพิเศษในเรื่องของเวลา คือ จะแสดงไปจนถึง เวลา 22.30 น. ทุกคณะไม่ต้องแสดงทุกวัน แต่จะผลัดเปลี่ยนกันแสดงวันละ 2 คณะ

3.3 เพลงที่ใช้แสดง

จากการเก็บข้อมูลพบว่า คณะละครแก้บนทั้ง 3 แห่ง จะไม่แสดงละครที่เป็นเรื่อง (ยกเว้น คณะประจวบเจริญศิลป์ ที่วัดโสธรฯ จะรับแสดงละครแต่ต้องแสดงนอกสถานที่เท่านั้น)

คณะละครแก้บนที่วัดโสธรฯ ส่วนใหญ่จะรับแสดงรำแก้บนเป็นชุดรำเบ็ดเตล็ด และรำถวายมือ การแสดงแต่ละครั้ง มักจะถูกกำหนดขึ้นตามความต้องการของลูกค้า ถ้าลูกค้ามิได้ระบุเพลงเอง เจ้าของคณะจะเป็นผู้เลือกเพลงให้แทน

ตัวอย่างเพลงที่ใช้แสดงรำแก้บน

1. ระเบียบวิธีชัย	8. รำพุทธานุภาพ
2. ระเบียบพบุรี	9. รำไกรลาสสำเร็จ
3. ระเบียบเทพบันเทิง	10. รำฟ่อนมาลัย
4. ระเบียบกฤษดาภินิหาร	11. รำชุมนุมเผ่าไทย
5. ระเบียบดาวดึงส์	12. รำนพรัตน์
6. รำสินवल	13. รำจิ้นรำพัด
7. รำเชษฐวัญ	14. รำถวายมือ

บางครั้งมีการนำชุดการแสดงที่ตัดตอนมาจากวรรณคดีมาใช้แสดง เช่น рจนาเสียงพวงมลัย พระรามตามกวาง พลายชุมพล เป็นต้น

คณะละครแก๊บนที่ศาลพระพรหมเอราวัณ ทั้ง 4 คณะ จะเลือกเพลงที่ใช้แสดงคล้ายกัน เนื่องจากเวลาที่แสดงไม่ตรงกัน เพลงที่ใช้ในการรำแก๊บน ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงประเภททอวยพร ที่มีเนื้อหาเป็นสิริมงคล เช่น

- ระบายดาวดั่งสี	- รำไกรลาสสำเร็จ
- ระบายเทพบันเทิง	- รำสีนวล
- ระบายกฤดาภินิหาร	- รำสวัสดิรักษา
- รำลาวดวงเดือน	- ระบายนพรัตน์
- ฟ้อนมาลัย	- ระบายนกยูง
- ฟ้อนดอกไม้	- รำถวายมือ
- รำเชษฐพระขวัญ	- รำชัชชาติ
- รำเสียงเทียน	

๑๓๑

นอกจากจะมีรำเบ็ดเตล็ดแล้ว ยังมีการแสดงตัดตอนมาจากละคร เช่น พระรามตามกวาง พระลอตามไก่ рจนาเสียงพวงมลัย เป็นต้น แต่จะไม่มีการแสดงละครเป็นเรื่องราวจนจบ เพราะสถานที่ไม่เอื้ออำนวยและจำนวนผู้แสดงไม่เพียงพอ การเลือกเพลงที่ใช้รำ บางครั้งขึ้นอยู่กับนักดนตรีว่าจะขึ้นเพลงอะไร ผู้รำต้องสามารถรำได้ทุกเพลง และในบางเพลงมีอุปกรณ์ประกอบการแสดงด้วย เช่น พานสำหรับใช้โปรยดอกไม้เพื่อเป็นสิริมงคล ดอกบัวเงินและทองสำหรับระบายดอกบัว ขนนกยูงใช้รำระบายนกยูง พวงมลัยพลาสติกใช้รำฟ้อนมาลัย ดอกไม้พลาสติกสีต่างๆ ใช้ฟ้อนดอกไม้ เป็นต้น¹

¹ สัมภาษณ์. นัยนา แก้วสาร. ผู้แสดงคณะงกกลนาฏศิลป์, 25 กรกฎาคม 2539.

ส่วนคณะสุขศิลป์ บรรเทิง ที่ศาลพระกาฬ ลพบุรี จะรับแสดงแต่รำชุดเบ็ดเตล็ดที่ถือเป็น สิริมงคล เช่น เทพบันเทิง ดาวดั่งส์ กฤดาภิหาร รำโบราณคดีและรำถวายมือ เป็นต้น สำหรับ ละครที่เล่นเป็นเรื่องราวจะไม่รับแสดง เพราะมีผู้แสดงจำนวนน้อย นาน ๆ ครั้ง จึงจะมีผู้มาใช้ บริการจึงได้ตัดไปแต่ก็ยังมิรำเป็นชุดเป็นตอนสั้น ๆ ที่ตัดมาจากเรื่องราวในวรรณคดี เช่น พระราม ตามกวาง รจนาเลี้ยงพวงมาลัย พระลอตามไก่อ เป็นต้น

ดังนั้นลักษณะการเลือกชุดแสดงสำหรับใช้เก็บของคณะละครทั้ง 3 แห่ง สรุปได้ดังนี้

1. คณะละครทั้ง 3 แห่งไม่รับเก็บด้วยละคร
2. รับเก็บด้วยรำถวายมือ หรือ รำเบ็ดเตล็ด

การคัดเลือกชุดแสดงสำหรับเก็บของคณะละครทั้ง 3 แห่งมีลักษณะคล้ายกัน คือเลือกชุดการแสดงจากความนิยมของประชาชน เลือกชุดการแสดงตามความหมายของเนื้อเพลง ที่มีเนื้อหาเป็นสิริมงคลหรือเป็นการอวยพร ทำให้เกิดความสบายใจ เลือกชุดการแสดงที่ใช้ใน โอกาสที่มีงานรื่นเริง มีทำนองสนุกสนานไม่ใช่เพลงที่มีลักษณะโศกเศร้า ตัวอย่างเช่น

- พุทธานุภาพ
- เชิญขวัญ
- เทพบันเทิง
- กฤดาภิหาร
- ดาวดั่งส์
- สีนวล
- ไกรลาสสำเร็จ
- รำดอกบัว
- ชุมนุมเผ่าไทย
- ฟ้อนมาลัย
- รำนพรัตน์
- ฯลฯ

นอกจากนี้การแสดงละครเก็บทั้ง 3 แห่ง จะนำเรื่องราวบางตอนจากวรรณคดีมา แสดง เช่น ตอนรจนาเลี้ยงพวงมาลัย จากเรื่องสังข์ทอง พระรามตามกวาง จากเรื่องรามเกียรติ์ หรือพระลอตามไก่อ จากเรื่องพระลอ เป็นต้น

ส่วนการเลือกชุดการแสดงนั้น ทางคณะละครจะให้สิทธิ์แก่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้เลือกชุดแสดงเป็นอันดับแรก หากผู้ว่าจ้างไม่เลือกจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะ ที่จะจัดชุดการแสดงให้ แต่ในทางปฏิบัติจริง ส่วนใหญ่ผู้ว่าจ้างจะสนใจแต่เรื่องราคาค่าใช้จ่ายมากกว่าที่จะสนใจว่าจะใช้เพลงอะไรในการแสดง เพราะฉะนั้นการเลือกเพลงส่วนใหญ่ทางคณะจะเป็นฝ่ายเลือกให้มากกว่า

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า จุดเด่นของคณะละครแก่นันทัง 3 แห่งที่เหมือนกันคือไม่แสดงละครเป็นเรื่องแต่จะใช้การรำชุดสั้น ๆ เวลาประมาณ 10-15 นาที เท่านั้น

3.4 เครื่องดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครแก่นันทังวัดโสธร ฯ

คณะประจวบเจริญศิลป์ มีเครื่องดนตรี คือ

- ระนาดเอก
- ตะโพน
- กรับ
- ฉิ่ง

เครื่องดนตรีที่กล่าวมาจะเป็นเครื่องดนตรีหลัก ใช้เป็นประจำ (ถ้ามีการแสดงภายนอกสถานที่ จะเพิ่มเครื่องดนตรี คือ ระนาดทุ้ม กลองทัด โทนและปี่) เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงส่วนใหญ่เป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว

ส่วนคณะพรพิทักษ์ คณะ ร. รัตนศิลป์และคณะปราณีเพชรโสธร ซึ่งยุบรวมกันแล้ว ก็มีเครื่องดนตรีประกอบเพียง ระนาดเอกและฉิ่งเท่านั้น เพลงที่บรรเลงประกอบการแสดงก็เป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบละครแก่นันทังศาลพระพรหมเอราวัณ

คณะละครแก่นันทังศาลพระพรหม มีด้วยกัน 4 คณะ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงของแต่ละคณะจะเหมือนกันคือ

- ระนาดเอก
- ระนาดทุ้ม

- ตะโพน
- กรับ
- ฉิ่ง

- กลองแขก
- ตะโพน
- ฉิ่ง
- กรับ

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง เป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบละครแก่นที่ศาลพระกาฬ

เครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบการแสดงแก่นที่ศาลพระกาฬ มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจาก คณะละครที่แสดงอยู่ปัจจุบันเป็นคณะที่ไม่ใหญ่มาก เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นประจำ คือ ระนาดเอก ตะโพน ฉิ่ง

เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงเป็นเพลงในอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียว เช่นเดียวกับวัดโสธรฯ และศาลพระพรหม

สรุปได้ว่าเครื่องดนตรีประกอบการแสดง ของคณะละครแก่นทั้ง 3 แห่ง จะเลือกใช้ เครื่องดนตรีหลักๆ ที่เหมือนกัน คือ ระนาดเอก ตะโพน และฉิ่ง

ระนาดเอกนั้นถือเป็นเครื่องดนตรีหลัก ที่ใช้บรรเลงตลอดเวลา จะบรรเลงทำนองหลักของ เพลง ตะโพนนั้นทำหน้าที่ประกอบจังหวะ ส่วนฉิ่งทำหน้าที่ประกอบจังหวะเช่นเดียวกัน²

สำหรับเพลงที่ใช้ในการแก่นคณะละครทั้ง 3 แห่ง จะใช้เพลงในอัตราจังหวะ 2 ชั้น ที่ประกอบการรำเบ็ดเตล็ด นอกจากนี้ยังมีเพลงต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการรำถวายมือที่ศาลพระพรหมกับศาลพระกาฬด้วย

² วิมลศรี อุปรมย์. นาฏกรรมและการละคร. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญผล, 2526), หน้า 170.

จะเห็นได้ว่า การเลือกใช้เครื่องดนตรีและเพลงบรรเลงของคณะละครแก๊บนที่วัดโสธรฯ ศาลพระพรหม และศาลพระกาฬ จะคล้ายคลึงกัน เพราะปัจจุบันคณะละครทั้ง 3 แห่ง ใช้ชุดการแสดงที่เหมือนกัน

3.5 เครื่องแต่งกาย

ลักษณะของเครื่องแต่งกายละครแก๊บนทั้งสามแห่งมีดังนี้

เครื่องแต่งกายที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร

เครื่องแต่งกายของละครแก๊บนที่วัดโสธร ฯ นี้ ทุกคณะผู้แสดงแต่งกายยืนเครื่อง ตัวพระและตัวนางเป็นหลัก แต่เครื่องแต่งกายของคณะประจวบเจริญศิลป์ จะพิถีพิถัน มีความสวยงามมากกว่าคณะอื่น ปัจจุบันคณะละครที่วัดโสธรฯ มีการแข่งขันในเรื่องของรายได้ เสื้อผ้าจึงมีส่วนสำคัญในเรื่องการดึงดูดความสนใจของลูกค้า

เครื่องแต่งกายที่ศาลพระพรหมเอราวัณ

เครื่องแต่งกายของละครแก๊บนทั้งสี่คณะ จะมีลักษณะเหมือนกัน คือ แต่งกายยืนเครื่องตัวพระและตัวนาง

สำหรับวัสดุที่ใช้ในการปักเครื่องละคร ส่วนใหญ่จะใช้เลื่อมแทนดิน ผ้านุ่ง ก็จะใช้ผ้าคาด แทนผ้ายก เครื่องประดับศีรษะประดับด้วยกระจกและเลื่อมแทนเพชร เพราะวัสดุพวกนี้จะทนต่อความร้อน ควันเทียน ถ้าใช้ดินจะทำให้ดำ นอกจากนี้เลื่อมและกระจกมีราคาไม่แพงและมีอายุการใช้งานได้นานกว่า

นอกจากนี้ถ้ามีผู้ว่าจ้างให้รำในชุดเบ็ดเตล็ด เช่น ระบายพรัตน์ ผู้แสดงก็จะเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เป็นนุ่งผ้าจีบหน้านาง และห่มสไบตามสีของเพชร

เครื่องแต่งกายละครแก่นที่ศาลพระกาฬ

คณะละครแก่นที่ศาลพระกาฬจะแต่งกายขึ้นเครื่องตัวพระและตัวนาง วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับปักทำลวดลายเสื้อ ส่วนใหญ่ใช้เลื่อม เครื่องประดับศิระยะ เช่น ชฎา จะประดับด้วยกระจกมีเพชรปนบ้างเล็กน้อย

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่าคณะละครแก่นทั้งสามแห่ง มีลักษณะการแต่งกายที่เหมือนกัน คือ แต่งกายด้วยชุดขึ้นเครื่องตัวพระและตัวนางเป็นหลัก มีการแต่งกายในชุดรำเบ็ดเตล็ดแทรกปะปนอยู่บ้างและลักษณะเด่นที่เหมือนกัน อีกประการหนึ่งก็คือ การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ ของคณะละครทั้ง 3 แห่ง จะมีวัสดุประสงค์ตรงกันคือ เลือกใช้วัสดุที่มีความคงทนถาวร ใช้งานได้นานและราคาไม่แพงมาก

3.6 ผู้แสดง

ผู้แสดง นับเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งของละครแก่น เพราะต้องทำหน้าที่เป็นตัวแทนระหว่างผู้ว่าจ้างกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้ผู้ว่าจ้างบรรลุวัตถุประสงค์ในการแก่น เพราะฉะนั้นผู้แสดงจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ทำให้เห็นลักษณะของละครแก่น

ผู้แสดงละครแก่นที่วัด โสธรฯ

ส่วนจำนวนผู้แสดงของคณะประจวบเจริญศิลป์ มีสมาชิกประมาณ 30-34 คน คือ เป็นผู้แสดงประมาณ 30 คน นักดนตรี 4 คน สำหรับผู้แสดงจะผลัดเปลี่ยนกันแสดงชุดละไม่เกิน 10 คน และผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน ส่วนใหญ่จะมีอายุระหว่าง 16-24 ปี มีความรู้ระหว่าง ป.4-ป.6 พื้นเพส่วนใหญ่เป็นคนจังหวัดฉะเชิงเทรา

ส่วนคณะ ร. รัตนศิลป์ คณะพรพิทักษ์ และคณะปราวณีเพชรโสธร มีผู้แสดงเฉลี่ยจำนวนเท่า ๆ กัน คือ 2-3 คน ผู้แสดงทั้ง 4 คณะเป็นผู้หญิงล้วน ผู้แสดงจะเข้าหรือออก ขึ้นอยู่กับเจ้าของคณะละคร

ผู้แสดงละครแก่นที่ศาลพระพรหมเอราวัณ

มีจำนวนดังนี้

1. คณะจรัสศิลป์ จะมีผู้แสดงเป็นหญิงทั้งหมด 12 คน
2. คณะละม่อม ทิพย์โสต มีผู้แสดงเป็นหญิงทั้งหมด 13 คน
3. คณะดำรงนาฏศิลป์ มีผู้แสดงเป็นหญิงทั้งหมด 12 คน
4. คณะจงกลนาฏศิลป์ มีผู้แสดงเป็นหญิงทั้งหมด 12 คน

จะเห็นว่าทั้ง 4 คณะใช้ผู้แสดงทั้งหมดเป็นหญิงล้วน และจำนวนของผู้แสดงก็ถูกกำหนดให้มีจำนวนเฉลี่ยเท่า ๆ กัน คือ ประมาณ 12-13 คน โดยทางมูลนิธิจะเป็นผู้กำหนดจำนวนของผู้แสดงในแต่ละคณะ ถ้ามีผู้แสดงคนใดลาออกหรือสมัครใหม่ เจ้าของคณะต้องแจ้งให้ทางมูลนิธิทราบทุกครั้ง

ผู้แสดงละครแก่นที่ศาลพระกาฬ

ผู้แสดงในคณะสุขศิลป์ บรรเทิง มีประมาณ 7-10 คน ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กในจังหวัดลพบุรี วันจันทร์-ศุกร์ จะมีผู้แสดงเพียง 5-6 คน เพราะมีผู้แสดงส่วนหนึ่งต้องเรียนหนังสือ ส่วนวันเสาร์-อาทิตย์ นักแสดงจะมาครบผลัดเปลี่ยนกันแสดง ทำให้ผู้แสดงไม่เหน็ดเหนื่อยจนเกินไป ทั้งนี้จำนวนผู้แสดงขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของคณะ

จากข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผู้แสดงทั้ง 3 แห่ง พอสรุปได้ว่า จำนวนผู้แสดงของคณะละครแก่นที่วัดโสธรฯ จะมีความแตกต่างกันมากกว่าที่ศาลพระพรหมและศาลพระกาฬ แสดงให้เห็นว่า ยังมีการแข่งขันระหว่างคณะเพื่อความอยู่รอด ส่วนคณะละครอีก 2 แห่ง จะไม่มีการแข่งขันระหว่างคณะ เพื่อแย่งลูกค้า ความอยู่รอดของคณะ ขึ้นอยู่กับจำนวนของผู้มาใช้บริการ

อายุเฉลี่ยของผู้แสดง 3 แก่นทั้ง 3 แห่ง มีดังนี้ วัดโสธรฯ ผู้แสดงมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 12-25 ปี ส่วนผู้แสดงที่ศาลพระพรหมทั้ง 4 คณะ มีอายุเฉลี่ยระหว่าง 18-35 ปี สำหรับที่ศาลพระกาฬ ลพบุรีนั้น ละครมีอยู่เพียงคณะเดียว โดยอายุเฉลี่ยของผู้แสดงอยู่ระหว่าง 14-20 ปี ผู้แสดงของคณะละครทั้ง 3 แห่ง เป็นผู้หญิงทั้งหมด

สรุปได้คือ อายุเฉลี่ยผู้แสดงของแต่ละแห่งไม่แตกต่างกันมาก และอายุก็ได้เป็นอุปสรรคกับผู้ที่ต้องการประกอบอาชีพนี้ เพราะคณะละครแต่ละแห่ง สามารถให้ผู้แสดงผลัดเปลี่ยนกันแสดงได้ เพื่อมิให้เกิดความเหนื่อยล้ามากเกินไป

3.7 อัตราค่าจ้างละคร

อัตราค่าจ้างละครเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับละครแก่นบ้น เพราะการกำหนดราคา ต้องให้อยู่ระดับที่ผู้มาใช้บริการพึงพอใจ และให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจด้วย สำหรับอัตราค่าจ้างละครของทั้ง 3 แห่ง กำหนดไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 อัตราค่าจ้างละครของคณะพรพิทักษ์ (วัดโสมนัสราชวรวิหาร)

ชุด	จำนวนผู้แสดง	จำนวนเงิน
รำชุดเล็ก	2 คน	90 บาท
รำชุดใหญ่	4 คน	190 บาท
รำชุดพิเศษ	6 คน	350-500 บาท

สำหรับคณะ ร.รัตนศิลป์ และคณะปรางค์เพชร โสมนัส ก็จะใช้อัตราค่าจ้างเท่ากับคณะพรพิทักษ์ ซึ่งปัจจุบันทั้งสองคณะนี้ ยุบเป็นคณะเดียวกัน แต่ชื่อของแต่ละคณะยังคงอยู่

ปัจจุบันผู้แสดงของทั้งสามคณะมีจำนวนน้อย บางครั้งรับแสดงได้เพียงรำชุดเล็กและชุดใหญ่เท่านั้น ถ้ามีผู้ว่าจ้างจะใช้บริการในชุดพิเศษก็จะให้ไปหาที่คณะประจวบเจริญศิลป์

ตารางที่ 2 อัตราค่าจ้างละครคณะประจวบเจริญศิลป์

ชุดแสดง	จำนวนผู้แสดง	จำนวนเงิน
รำถวาย	4 คน	290 คน
รำถวาย	6 คน	390 คน
รำถวาย	8 คน	590 คน

ชุดการแสดงรำถวาย หมายถึง รำถวายพรในชุดสั้นๆ เนื้อเพลงเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นสิริมงคล เช่น พุทธานภาพ เชิญขวัญ เป็นต้น

นอกจากนี้คณะประจวบเจริญศิลป์ ยังตั้งอัตราค่าจ้างการแสดงชุดเบ็ดเตล็ด ต่างๆไว้ดังนี้

ตารางที่ 3 อัตราค่าจ้างละครคณะประจวบเจริญศิลป์ ชุดรำเบ็ดเตล็ด

ชุดแสดง	จำนวนคน	จำนวนเงิน
รำชุดใหญ่พิเศษ	8 คน	390 บาท
รำชุดกลาง	6 คน	290 บาท
รำชุดธรรมดา	4 คน	190 บาท

รำชุดใหญ่พิเศษ รำชุดกลาง หรือรำในชุดธรรมดา หมายถึง รำเบ็ดเตล็ด ในชุดต่างๆ บางครั้งอาจรำในชุดเดียวกันได้ แต่จะเพิ่มหรือลดจำนวนผู้แสดงตามอัตราค่าจ้าง

ตารางที่ 4 อัตราค่าจ้างละครที่ศาลพระพรหมโรงแรมเอราวัณ

สำหรับอัตราค่าจ้างละครที่ศาลพระพรหม ทางมูลนิธิ ฯ กำหนดราคาไว้ 4 คณะเหมือนกัน ดังนี้

จำนวนผู้แสดง	เวลาในการแสดง	จำนวนเงิน
2 คน	15 นาที	260 บาท
4 คน	15 นาที	360 บาท
6 คน	15 นาที	610 บาท
8 คน	15 นาที	710 บาท

ตารางค่าแสดงนี้ ทางมูลนิธิ ฯ กำหนดขึ้นมาเพื่อให้ทุกคนได้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และยังมีภาษาอังกฤษ ภาษาจีน กำกับบอกไว้ ซึ่งชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวฮ่องกงที่มาใช้บริการละครรำมักไม่สอบถามรายละเอียดในการว่าจ้าง³

ตารางที่ 5 อัตราค่าจ้างละครที่ศาลพระกาฬพบุรี

ชุดแสดง	จำนวนผู้แสดง	จำนวนเงิน
รำถวายมือ	4 คน	209 บาท
รำชุดเล็ก	4 คน	309 บาท
รำชุดใหญ่	6 คน	509 บาท

จากการสัมภาษณ์นางสาวกร อุดมเดช ผู้ฝึกหัดละคร ได้อธิบายว่า จำนวนเงินที่ลงท้ายด้วยเลข 9 คือ การถือเคล็ดกลางว่า เลข 9 หมายถึง ก้าวหน้าเป็นสิริมงคล

³ สัมภาษณ์. จำรัส แจ่มสว่าง. เจ้าของคณะจำรัสศิลป์, 12 มีนาคม 2538.

อัตราค่าจ้างละครที่ศาลพระกาฬ กำหนดโดยเจ้าของคณะ ซึ่งต้องแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของศาลพระกาฬทราบ เพื่อมิให้ราคาสูงและเอาเปรียบผู้ใช้บริการเกินไป

จากข้อมูลเกี่ยวกับอัตราค่าจ้างละครของทั้งสามแห่งคือ วัดโสธรฯ ศาลพระพรหม และศาลพระกาฬ สรุปได้ดังนี้

ผู้กำหนดราคาชุดการแสดงที่วัดโสธรฯ เจ้าของคณะแต่ละคณะจะกำหนดขึ้นเอง ศาลพระพรหมเอราวัณ ทางมูลนิธิฯ เป็นผู้กำหนดราคา และให้คณะละครทั้ง 4 คณะใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่วนศาลพระกาฬ เจ้าของคณะเป็นผู้กำหนดราคาเอง เช่นเดียวกับที่วัดโสธรฯ

เกณฑ์ในการกำหนดราคา ที่วัดโสธรฯ จะขึ้นอยู่กับจำนวนผู้แสดง และลักษณะของชุดการแสดง เป็นหลัก ถ้าผู้แสดงมาก ราคาจะเพิ่มมากขึ้น ตามจำนวนของผู้แสดง ส่วนเรื่องของชุดการแสดงจะแยกราคาเป็น 2 ส่วน คือ ราคาในการรำถวายมือ และราคาของชุดการแสดงเบ็ดเตล็ด

การกำหนดราคาที่ศาลพระพรหม ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้แสดง ส่วนชุดการแสดงใช้ชุดใดก็ได้ ในการกำหนดราคาแต่ละชุด จะมีเวลากำกับด้วย ใช้เวลาแสดงชุดละไม่เกิน 15 นาที

น่าสังเกตว่า เวลาในการแสดงแก่นับจริง ๆ ของทุกคณะที่ศาลพระพรหม จะใช้เวลาประมาณ 5-10 นาที เท่านั้น

สำหรับศาลพระกาฬ การกำหนดราคาขึ้นอยู่กับจำนวนผู้แสดง และชุดการแสดง ซึ่งจะแยกเป็นรำถวายมือ และรำเบ็ดเตล็ด นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย แต่ทางเจ้าของคณะไม่ได้แจ้งให้ผู้ใช้บริการทราบไว้ในตารางอัตราค่าจ้าง แต่สังเกตได้จากชุดการแสดงรำถวายมือและรำเบ็ดเตล็ดที่ใช้ผู้แสดงเท่ากัน แต่ราคาต่างกัน เป็นเพราะว่ารำถวายมือ ใช้เวลาในการแสดงเพียง 2-3 นาที ส่วนรำเบ็ดเตล็ดใช้เวลาประมาณ 5-10 นาที จึงทำให้การแสดงถวายมือถูกกว่ารำชุดเบ็ดเตล็ด

นอกจากนี้ คณะละครทั้ง 3 แห่ง จะติดป้ายบอกราคาของการแสดงทั้ง 3 ชุด ไว้สำหรับผู้ใช้บริการให้เห็นได้อย่างชัดเจน และที่ศาลพระพรหม จะมีป้ายบอกราคาที่มีลักษณะแตกต่างกัน จากที่วัดโสธรฯ และศาลพระกาฬ 2 ประการ คือ ประการแรก จะมีเวลาของการแสดงของแต่ละชุดบอกไว้ด้วย ประการที่สอง ในป้ายบอกราคามีภาษาอังกฤษและภาษาจีนกำกับ

3.8 ลำดับขั้นตอนในการแสดงละครแก้บน

การแสดงแก้บนที่ วัดโสธรวรารามวรวิหาร ศาลพระพรหมโรงแรมเอราวัณ และศาลพระกาฬ ลพบุรี มีกระบวนการและขั้นตอนในการแสดง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ละครแก้บนที่วัดโสธรวรารามวรวิหาร

จากข้อมูล พบว่า ก่อนการแสดงแก้บนของทุกคณะที่วัดโสธรฯ จะไม่มีพิธีบูชาเบิกโรง * ขั้นตอนในการแสดงแก้บนที่วัดโสธรฯ จะกระทำอย่างง่าย ๆ คือ เมื่อมีผู้มาว่าจ้างละครตกลงในเรื่องราคาและชุดการแสดงเรียบร้อยแล้ว เจ้าของคณะละครจะให้ผู้ว่าจ้างจุดธูปเทียนบอกกล่าวหลวงพ่อด้วยตนเอง จากนั้นผู้แสดงจะยกมือไหว้ เพื่อระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ คนตรีก็จะบรรเลง หมายถึง การแก้บนถวายหลวงพ่อด้วยเริ่มขึ้นแล้ว เมื่อการแสดงใกล้จบ นักดนตรีจะบรรเลงเพลงรัวหรือลา เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าการแสดงแก้บน ได้จบ i รอบแล้ว ผู้แสดงจะนั่งคุกเข่าไหว้ 1 ครั้ง จากนั้นผู้แสดงก็คอยแก้บนสำหรับรายอื่นต่อไป

ละครแก้บนที่ศาลพระพรหมเอราวัณ

โดยส่วนมากการแสดงแก้บนที่ศาลพระพรหมเอราวัณ จะปฏิบัติเหมือนกันทั้ง 4 คณะ คือ ไม่มีการบูชาครูและโหมโรงก่อนการแสดง เมื่อมีผู้ว่าจ้างตกลงเรื่องราคาและชุดการแสดงเรียบร้อยแล้ว ผู้แสดงก็จะเริ่มแสดงแก้บนให้ทันที

ก่อนการแก้บนมีธรรมเนียมปฏิบัติของคณะละครแก้บนที่ศาลพระพรหม คือ ผู้แสดงจะต้องนั่งคุกเข่าพนมมือ แล้วร้องเพลงเชื้อ เพื่อเป็นการบอกกล่าวพระพรหม โดยจะบอกชื่อผู้ว่าจ้างและวัตถุประสงค์ที่รำ

* พิธีบูชาครูเบิกโรงนั้น จะกระทำก่อนเริ่มการแสดงละคร มีเครื่องสังเวทและเครื่องกำนัลตามประเพณี เมื่อทำพิธีบูชาครูเสร็จ ปี่พาทย์จะโหมโรงชาตรี

⁴ สัมภาษณ์. จงกล โปร่งน้ำใจ, หัวหน้าคณะจงกล โปร่งน้ำใจ, 26 กรกฎาคม 2539.

จากการสัมภาษณ์ เจ้าของคณะละครจกกล โปร่งน้ำใจ กล่าวไว้ว่า การร้องเพลงเชื่อให้ เพื่อให้ผู้ว่าจ้างเกิดความสบายใจและมั่นใจว่าได้แก่นเรียบร้อยแล้วจริง ๆ⁴

สำหรับเพลงเชื่อที่ใช้ร้องบอกกล่าวเจ้าพ่อ ของทั้ง 4 คณะ จะมีเนื้อหาใกล้เคียงกัน และที่ขาดมิได้ก็คือ ทุกคณะต้องร้องบอกชื่อผู้ว่าจ้างและวัตถุประสงค์ในการรำ ดังตัวอย่างเพลงเชื่อที่ใช้ ร้องก่อนการแสดงรำแก่นของคณะจกกล โปร่งน้ำใจ

เพลงเชื่อ

สิบนิ้วลูกลมน้อยประนม	ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือเศสา
พระพรหมศักดิ์สิทธิ์เรืองฤทธา	ได้เป็นที่พึ่งพากับมนุษย์เอย
ผู้ใดขัดสนได้บนบาน	ได้ผลพรปราณีเป็นที่สุด
พระพรหมช่วยม้วยมุด	ได้ฟ้ามมนุษย์ได้อาศัย
(ชื่อผู้ว่าจ้าง) มีละครมารำถวาย	โปรดช่วยอวยชัยให้บ้างนะเอย

เมื่อแต่ละคณะร้องเพลงเชื่อจบแล้ว ก็จะเริ่มแสดงรำแก่นถวายพระพรหมทันที โดยใช้ เพลงตามที่ตกลงกันไว้แล้ว พอการแสดงสิ้นสุด นักดนตรีจะบรรเลงเพลงรัวหรือตา เพื่อบอกให้รู้ ว่า การแสดงแก่นของผู้ว่าจ้างคนนั้นจบลงแล้ว เมื่อจบการแสดง 1 รอบ ผู้แสดงจะนั่งคุกเข่าไหว้ 1 ครั้ง จากนั้นผู้แสดงจะเตรียมตัวแสดงสำหรับผู้ว่าจ้างรายอื่นต่อไป

ละครแก่นที่ศาลพระกาฬ ลพบุรี

วิธีการแสดงแก่นที่ศาลพระกาฬ มีขั้นตอนดังนี้

เมื่อผู้ว่าจ้างตกลงราคาและชุดที่จะใช้แสดงกับหัวหน้าคณะเรียบร้อยแล้ว หัวหน้าคณะจะ ให้ผู้ว่าจ้างจุดธูปเทียน บอกกล่าวให้เจ้าพ่อรับรู้ จากนั้นผู้แสดงรำถวายมือ เพื่อเป็นการบอกกล่าว เจ้าพ่อ ให้แก่ผู้ว่าจ้างอีกครั้งหนึ่ง

⁴ สัมภาษณ์. จกกล โปร่งน้ำใจ, หัวหน้าคณะจกกล โปร่งน้ำใจ, 26 กรกฎาคม 2539.

ตัวอย่าง เนื้อเพลงรำถวายมือ ของคณะสุขศิลป์ บรรณเทิง

เนื้อเพลงรำถวายมือ

ข้าพเจ้าชาวคณะละครรำ ขอน้อมรำถวายทั้งสองซ้ายขวา
 รำถวายเจ้าพ่อต่อๆมา ขอเป็นข้าราชการเจ้าพ่อพระกาพ

เนื้อเพลงรำถวายมือ ไม่ต้องกล่าวชื่อผู้มาว่าจ้าง บอกแต่เพียงจุดประสงค์ในการรำ ว่ามารำถวายเจ้าพ่อ (คือการแก้บน) เมื่อรำถวายมือให้เจ้าพ่อแล้ว ก็จะเริ่มแสดงรำชุดที่ได้ตกลงว่าจ้างกันไว้ เมื่อแสดงจบในแต่ละเพลง นักดนตรีจะบรรเลงเพลงเร็วหรือช้า เพื่อให้รู้ว่าแสดงจบ 1 รอบ ผู้แสดงก็จะนั่งคุกเข่าไหว้ 1 ครั้ง จากนั้นผู้แสดงก็ พร้อมทั้งจะรำให้ผู้ว่าจ้างรายอื่นต่อไป

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมา ถึงวิธีการแสดงละครแก้บนทั้ง 3 แห่ง สรุปได้ดังนี้ การแสดงแก้บนทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะเหมือนกันอย่างเด่นชัด คือ จะไม่มีพิธีบูชาครูและการโหมโรง เนื่องจากไม่แสดงเป็นเรื่อง จะแสดงเฉพาะรำถวายมือ และรำชุดเบ็ดเตล็ดเท่านั้น และก่อนการแก้บนผู้ว่าจ้างต้องจุกุญเทียบบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยตนเอง และเมื่อจบการแสดง ผู้แสดงจะนั่งคุกเข่าไหว้ทุกครั้งเสมอ

ส่วนที่แตกต่างกันในลำดับขั้นตอนวิธีแสดงของทั้งสามแห่ง คือ ที่วัดโสธรฯ ให้ผู้ว่าจ้างบอกกล่าวหลวงพ่เพียงครั้งเดียว จากนั้นเริ่มการแสดงแก้บนเลย แต่ที่ศาลพระพรหมจะให้ผู้แสดงบอกกล่าว เจ้าพ่ออีกครั้งด้วยการร้องเพลงเชื่อ เช่นเดียวกับศาลพระกาพ ที่ให้ผู้แสดงร้องบอกเจ้าพ่อ ด้วยเพลงรำถวายมือ

สังเกตได้ว่า เพลงรำถวายมือ ที่วัดโสธรฯ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของชุดการแสดง ที่ศาลพระพรหมใช้ในการบอกกล่าวเจ้าพ่อ ซึ่งเรียกว่า เพลงเชื่อ สำหรับศาลพระกาพใช้ในการบอกกล่าวเจ้าพ่อและเป็นส่วนหนึ่งของชุดการแสดงด้วย

จะเห็นว่า สิ่งสำคัญที่มีส่วนทำให้วิธีการแสดงละครแก่นทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ ก็คือ จุดมุ่งหมายที่เป็นไปในแนวเดียวกันของเจ้าของคณะและผู้แสดง คือ คำนำถึงรายได้เป็นหลัก จากสาเหตุนี้ จึงทำให้ละครแก่นทั้ง 3 แห่ง มีระบบธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องธุรกิจละครแก่นในบทต่อไป